

Kielellisillä valinnoilla haetaan kannatusta tai rakennetaan identiteettiä

Poliitikkojen idiolektien vertailua

1 Johdanto

Variaationtutkimuksessa ei toistaiseksi ole juurikaan kiinnitetty televisiokeskustelija lukuun ottamatta huomiota poliitikkojen yksilöllisiin idiolekteihin (Nuolijärvi 2003). Televisiokeskustelujen analyysissä on tarkasteltu vuorovaikutus- tai keskusteluanalyysin avulla muutamien valtakunnan tason poliitikkojen puheen murre- tai yleispuhekielen piirteitä. Saksassa kiinnostus televisiokeskusteluihin on ilmennyt kielitieteessä jo 1970-luvulla. Franz-Josef Behrens (1975) analysoi ensin haastatteluiden rakennetta, Johanne Schwitalla (1979) keskustelun ohjailua ja rooleja keskustelutilanteessa, Rolf-Rüdiger Hoffmann (1982) institutionaalisen tilanteen vaikutusta haastattelu- ja vastausstrategioihin. Suomessa Maarit Berg (2003) on tutkinut toimittajan ja haastateltavan vuorovaikutusta ja Johanna Vaattovaara ja Saira Poutiainen (2017) verkkouutisen kommentoijien asenteita ”hyvin puhumista” kohtaan. Vaattovaara ja Poutiainen tarkastelevat tutkimuksessaan myös poliitikkojen puhetta koskevia asenteita. Viestinnän etnografisessa tutkimuksessa kiinnostus on virinnyt talk show -ohjelmiin (Carbaugh 2007), elokuvaan (esim. Berry 1995), poliittiseen kirjallisuuteen (Coutu 2000) ja televisiosarjoihin. Fennistiikassa kuitenkin on kaiken kaikkiaan hyödynnetty varsin vähän poliitikkojen kielenkäytön vertailevia analyysejä, joissa etsittäisiin yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia yksilöiden välillä.

Tässä katsauksessa tarkastelen kahden erilaista sosiaalista taustaa edustavan poliitikon puhetta. Nämä poliitikot ovat entisen Piraattipuolueen, nykyisen Avoimen puolueen puheenjohtaja, Helsingin kaupunginvaltuuston varaedustaja Petrus Pennanen, 51, ja Suomen Keskustaa edustava Katri Kulmuni, 35, joka on toiminut puolueensa puheenjohtajana, valtiovarainministerinä, elinkeinoministerinä, Tornion kaupunginvaltuustossa ja kaupunginvaltuuston puheenjohtajana.

Pennasen ja Kulmunin idiolektien tarkastelu on hedelmällistä sosiolingvivistisestä näkökulmasta. Kyseessä on kaksi eri-ikäistä ja eri sukupuolta edustavaa poliitikkoa, jotka ovat kotoisin eri puolilta Suomea. Pennanen on pääkaupunkiseudulta, Kulmuni Torniossa. Molemmat ovat korkeasti koulutettuja. Pennanen on koulutukseltaan tekniikan tohtori, Kulmuni valtiotieteiden maisteri.

2 *Aineisto*

Aineistoni koostuu neljästä videosta, jotka on julkaistu YouTubeissa. Ensimmäinen video on Pennasen eurovaalimainosvideo ”Petrus Pennanen europarlamenttiin – Rakkauden puolesta”, joka on päivätty 7.4.2014, jolloin hän oli vielä Piraattipuolueen jäsen. Toinen video Pennaselta on 3.6.2021 julkaistu Avoimen puolueen aluevaalimainosvideo ”Vapautetaan kaupungin tilat ja annetaan luonnon kukoistaa!”, jossa Pennanen kertoo Helsingin kaupunkiin liittyvistä ajatuksistaan tulevia aluevaaleja varten. Kulmuni puolestaan valottaa 20.6.2016 julkaistussa ”Minun eduskuntani” videossa eduskuntatyötään. Toisessa, 7.11.2019 julkaistussa videossa ”Miten kiinnostuit politiikasta, Katri Kulmuni?”, jonka on julkaissut nuorisovaltuuston järjestö, hän kertoo oman tarinansa päättymisestäään politiikan pariin tarkoituksenaan innostaa muita nuoria politiikkaan. On mahdollista, että tarkasteltujen poliitikkojen kielessä on viiden vuoden aikajänteellä tapahtunut pieniä muutoksia, mutta rajallisen aineiston perusteella on mahdotonta sanoa, onko erojen taustalla aika vai jokin muu taustamuuttuja. Kielenkäyttö vaihtelee myös tilanteisesti, koska poliitikot puhuvat eri tilanteissa erilaisille kohderyhmille. Videoissa tulee esiin puhefunktioista eritoten deklaratiiviset väitöslauseet, joilla poliitikot yrittävät vakuuttaa heterogeenisen äänestäjäkuntansa joko edustuksellisen demokratian tärkeydestä (Kulmuni) tai oman puolueensa agendan paremmuudesta (Pennanen).

3 *Taustamuuttujat variaationtutkimuksessa*

Sosiolingvistisen variaationtutkimuksen ensimmäinen aalto tarkastelee ikää, sukupuolta ja muita taustamuuttujia yksilöllisten kielimuotojen vaihtelun syiden selittäjänä. Luokkaa ja ammattin luonnetta variaatiota selittämässä on tarkasteltu vähemmän. Toisen aallon sosiolingvistiikka hyödyntää etnografisia menetelmiä mutta pohjautuu ensimmäisen aallon tavoin edelleen staattiseen käsitykseen kielenkäyttäjryhmistä. Kolmannen aallon sosiolingvistinen variaationtutkimus näkee kielenkäyttäjien hyödyntävän vaihtelua sosiaalisen todellisuuden muokkaamisessa ja toisaalta olevan sosiaalisesti rakentuneen kielenkäytön armoilla (Eckert 2012, 90–93). Tässä katsauksessa peilaan havaintojani Harri Mantilan (2004) esittelemään murrepäätepiirteiden ja puhujaidentiteettien malliin. Lappalainen ja Vaattovaara (2005, 100) ovat kritisoineet Mantilan puhujatyypimallia siitä, että kielenkäyttäjien omia käsityksiä ja havaintoja piirteiden sosiaalisista merkityksistä ei siinä huomioida.

Mantila (2004, 322–346) on edistänyt ymmärrystä muidenkin taustamuuttujien kuin iän ja sukupuolen vaikutuksesta yksilöiden idiolekteihin ja identiteetin rakentumiseen. Hän huomioi taustamuuttujista erityisesti sosiaalisen aseman, koulutuksen sekä asuinpaikan. Myös tässä analyysissäni pohdin hieman asuinpaikan, ammatin ja koulutuksen yhteyttä tarkasteltujen poliitikkojen puheen piirteisiin. Kausaliteettisuhteita eri muuttujien ja idiolektin piirteiden välillä ei voi kuitenkaan vetää näin pienen aineiston perusteella.

Mantila (2004) olettaa puhekielen ja eri murteiden olevan kielenpuhujille tuttuja. Näin ne toimivat eräänlaisena kielivarantona, josta puhujat valikoivat tilanteisesti käyttöönsä erilaisia aineksia rakentaen samalla identiteettiään. Kielenpuhujat pyrkivät vakuuttamaan tilanteisesti erilaisia kohderyhmiä ja kuulijakuntia, ja näin ollen käytössä olevia kielenpiirteitä kannattaa vaihdella. Eri puhujatyypit voivat tilanteisesti käyttää muiden ryhmien kielenpiirteitä. Mantilan lähtökohta muistuttaa feminististen sukupuolentutkijoiden ajatuksia identiteetin – ja erityisesti

toki sukupuoli-identiteetin – sosiaalisesta rakentuneisuudesta. Aivan kuten sukupuolta esitetään (ks. esimerkiksi Butler 1993), myös idiolektit ovat ”performatiivisia kielivariantoja”, joista kielenpuhujat valitsevat erilaisia omaan käyttöönsä sopivia sanoja ja ilmauksia voidakseen retorisesti mahdollisimman tehokkaasti vakuuttaa kohdeyleisönsä.

Mantila (2004) viittaa kulttuurisiin merkityksiin, joilla hän tarkoittaa suomenpuhujien yksittäisille kielenpiirteille antamaa sosiaalista leimaa. Puhekielen variaatio on vuorovaikutuksessa merkitysten kanssa, jotka ovat auttaneet tiettyjen piirteiden leimautumista. Mallissaan Mantila (2004, 329) erottaa viisi erilaista puhujatyyppeä, joiden idiolekteistä hän erottelee yhteiset piirteet todeten niiden olevan tilannekohtaisen joustavia. Hän luo jokaiselle puhujatyypille eräänlaisen yleisidentiteetin. Tällaisia yleistyksiä ovat esimerkiksi korrekti ja koulutettu tai maalainen, reipas ja feminiininen puhujatyyppeä. Mantila (2004, 329–330) käyttää *varioivien ryhmien* käsitettä yleisesti käytetyn *varieteetin* asemesta korostaakseen sitä, että ryhmät limittyvät ja monet idiolektit sisältävät erilaisia piirteitä. Puhekielen piirteet hän jakaa viiteen ryhmään seuraavasti (Mantila 2004, 325–329):

- 1) Yleiset ja neutraalit puhekielisyydet, esimerkiksi passiivimuoto monikon ensimmäisen persoonan funktiossa, yksikkömuoto monikon 3. persoonassa, *i:n* loppuheitto, *i*-loppuisen diftongin jälkikomponentin kato, ja tietyt persoonapronominit (*mä* ja *sä*, *se* ja *ne* 3. persoonan pronomineina).
- 2) Maantieteellisesti laajalle levinneet puhekielen piirteet, joista ei voi tarkalleen tunnistaa puhujan kotiseutua, mutta jotka ovat sosiaalisesti leimautuneet muun muassa maalaisiksi ja maskuliiniseksi, esimerkiksi yleisgeminatio ja švaa-vokaalit.
- 3) Yleistyvät puhekielen piirteet, jotka valtaavat alaa sekä yleisemmin että pääkaupunkiseudun puhekielessä. Mantilan (2004, 327) mukaan ryhmän piirteet ovat leimautuneet sosiaalisesti nimenomaan pääkaupunkiseutulaisiksi. Esimerkiksi jälkitaavujen *A*-loppuisen vokaaliyhtymien monoftongiutumisen, *A:n* loppuheitto (*tästä paikasta*), kato *t:n* heikon asteen vastineena (*kahen, mahoton, oottaa*) ja *tt:n* käyttö *ts*-yhtymän vastineena (*kattoo, mettä*).
- 4) Leimalliset maakuntapiirteet, jotka myös sosiaalisesti (negatiivisesti) leimautuneempia kuin toisen tyyppin piirteet. Esimerkiksi itämurteiden pitkän *AA:n* diftongiutumisen ja jälkitaavujen vokaalienvälinen *h* pohjalaismurteissa.
- 5) Elävät mutta paikalliset puhekielen piirteet, jotka eroavat kolmannesta ryhmästä siinä, että ovat rajatumpia eivätkä kuulu pääkaupunkiseudun kieleen ja neljännestä ryhmästä siinä, että ovat leimautuneet myönteisesti, esimerkiksi Tornion murteen *h:n* metateesi (*sauhnaan*).

Tässä katsauksessa selvitan, millaisia puhekielen piirteitä poliitikot käyttävät videoillaan. Odotuksenmukaista olisi löytää etenkin ykköstyypin piirteitä eli yleisiä ja neutraaleita puhekielisyyksiä. Kiinnostava tieto on, löytyykö muidenkin tyyppien piirteitä.

4 Poliitikkojen kielen piirteet

Mantila (2004) on kehittänyt sosiolingvististä variaationtutkimusta suuntaan, jossa huomioitiin entistä laajemmin erilaiset taustamuuttajat identiteetin rakentamisen perustana. Samalla hän on redusoinut tietyt kielelliset erityispiirteet osittain tietynlaisen ihmisryhmän piirteiksi vaikka huomioi tiettyssä määrin yksilöllisen variaation. Mantila yhdistää variaationtutkimuksen toisen ja kolmannen aallon lähtökohdat ensimmäisen aallon oletuksiin. Näin ollen hän kytkee kielelliset identiteetit tiettyihin variaationtutkimuksen ensimmäisen aallon löytämiin, heimostereotyyppioita uusintaviin sosiaalsiin identiteetteihin. Tällaista ryhmää koskevaa yleistämistä voi pitää ongelmallisenakin. Taustamuuttajien merkitystä ei kuitenkaan voi hävittää. Niitä voi tarkastella myös kvalitatiivisemmin, muutaman yksilön kielenkäyttöön vaikuttavia muuttujia käsitellen. Tässä katsauksessa täytyy välttää tekemästä taustamuuttujia koskevia yleistyksiä, kun aineistonani on vain kahden poliitikon puhetta. Alaluvussa 4.1 esitän havainnot Kulmunin kielestä, alaluvussa 4.2 Pennasen.

4.1 Katri Kulmunin pikantti murrevivahde

Katri Kulmuni, 35, YTM, edustaa noin 15 vuotta Pennasta nuorempaa, akateemisesti koulutettua ja merkittävässä yhteiskunnallisessa valta-asemassa olevaa naista. Hän on kotoisin Tornioista peräpohjalaisen murteen vaikutusalueelta. Murrevaikutus ei heijastu kovin vahvasti hänen puheessaan, kuten seuraavasta ”Minun eduskuntani”-videon katkelmasta selviää:

Mul on eduskunnasta ensimmäiset muistikuvat tv-uutisista lapsena. Muistan, miten nuori pääministeri, joka miun mielestä oli itse asiassa ihan komea nuori pääministeri, koitti lama-aikaan kertoa asioita. Toki lapsena sitä ei ymmärtäny. Pohjosen ihmisille eduskunta on tuntunu ehkä vähän kaukaselta paikalta, koska ei se mitenkään arkipäivän elämässä ole ollu läsnä. Muuten ku niitten tv-uutisten kautta. Ensimmäistä kertaa mie pääsin käymää eduskunnassa, ku Inarista valittu kansanedustaja Janne Seurujärvi kutsu minut kylään opiskeluvuosina. Olihan se aika hieno kokemus nuorelle opiskelijalle. Sitte kulu vuosia ja pääsin ministerin avustajaksi ja lopulta ite kansanedustajaksi. En ois ikinä uskonu sillon lapsena, ku leikki tuvan lattialla ja katto tv-uutisia, että joskus itekin ois yks niistä kansanedustajista.

Kulmunin puheessa esiintyy vain muutamia hänen kotiseutunsa Tornion peräpohjalaisia murrepiirteitä. Persoonapronominista *minä* Kulmuni käyttää nominatiivissa peräpohjalaismurteisiin kuuluvaa *mie*-muotoa ja genetiivissä vaihdellen varianttia *miun* sekä yleispuhekielistä *mun*-muotoa. Muut *minä*-pronominin muodot ovat yleispuhekielen tai yleiskielen mukaisia (*mul*, *minut*). Yleiskielen *ts:n* (esiintyy kerran: *kutsu*) paikalla on kerran peräpohjalaismurteisiin kuuluva *tt* (*katto*). *ts:n* edustuminen *tt:nä* on tosin tyypillinen pohjalaistenkin murteiden piirre. (Lyytikäinen–Rekonen–Yli-Paavola 2013, 347–350.) Peräpohjalaismurteille olisi tyypillistä myös kato yleiskielen *d:n* vastineena (*soan*), mutta Kulmunilla esiintyy *d* ainakin sanoissa *eduskunta* ja *kansanedustaja*.

Mantilan neutraaleiksi kuvaamista piirteistä esiintyy *i:n* loppuheittoa (*kutsu*, *katto*, *kulu*), *i*-loppuisen diftongin *i:n* katoa (*kaukaselta*, *pohjosen*). Lisäksi esimerkissä esiintyy muuta loppuheittoa (*ymmärtäny*, *tuntunu*, *ollu*, *ku*, *käymää*, *uskonu*, *sitte*).

Seuraava katkelma on toiselta videolta ”Miten kiinnostuit politiikasta, Katri Kulmuni?”:

No, minun lapussa lukee yhteiskuntaoppi – sen takia, että mulle oikeestaan kaikista innostavinta oli se, et aikanaan kiinnostuin, miten maailma – kotimaa ja oma kotikaupunki – toimii, yhteiskuntaoppiopetuksen perusteella. Yhteiskuntaopin tunneilla mulla oli hirvittävän hyvä yhteiskuntaopin opettaja joka sai miettimään maailmaa, että mitenkä asiat toimii ja mitä niillä veroilla oikein tehdään ja miksi niitä kerätään, joten siitä se oikeastaan lähti, alko miettiä et miten Suomessa ja maailmassa asiat toimii. Sen takia oon puhunu aina hirvittävän vahvasti ja lämpimästi yhteiskuntaopin puolesta, koska ei oo mikään itseäänselvyys, et just mie istun täällä puhumassa teille vaan kuka tahansa teistäkin, jos on 18-vuotias ja kerää vaalessa riittävästi ääniä, voi olla puhumassa ja keskustelemassa näistä asioista. Joten mulle se koulun penkillä istuminen yhteiskuntaopin tunnilla kyllä avas sen, että miten kuka tahansa voi olla vaikuttaja. Joten sen takia yhteiskuntaoppi on hirvittävän tärkeä asia koululaisille.

Siinä neutraaleihin puhekielen piirteisiin kuuluvaa *i:n* loppuheittoa esiintyy kaksi kertaa (*avas, alko*) ja inkongruentti passiivi esiintyy kerran (*asiat toimii*). Mantilan pääkaupunkilaiseksi piirteeksi (ryhmä 3) määrittelemää *eA*-vokaaliyhtymisen monoftongiumista esiintyy kerran sanan sisällä (*oikeestaan*). Katkelmassa esiintyy muitakin pääkaupunkiseudun – tai yleisesti laajasti hyväksytyin – puhekielen piirteitä. Näitä ovat sanansisäisten tavujen tai yksittäisten konsonanttien kato pikapuhemuodoissa (kolme esiintymää: *oon, oo, ois*), lopputavun tai -konsonantin kato (yhteensä seitsemän esiintymää: *ku, sitte, et, mul, tuntunu, kute, ymmärtäny, ollu, käymää*) ja MA-infinitiivin lopputavun kato (*alko mietti*).

Katkelmassa huomio kiinnittyy jälleen persoonapronomineihin, joissa esiintyy yleispuhekielinen ja pääkaupunkiseudulla esiintyvä *mulle* kaksi kertaa mutta toisaalta kerran myös peräpohjolan variantti *mie*, joka on tiedostettu ja hyvin leviävä ja tarttuva murrepiirre (Mielikäinen–Palander 2014, 72). Lisäksi esiintyy yleiskielinen genetiivimuoto *minun*, jota toisaalta tavataan myös peräpohjolan murteessa (*Suomen murteiden sanakirja*, s.v. *minä*). *Mie*-persoonapronominia voidaan käyttää myös ilman yhteyttä murretaustaan eräänlaisena performanssina maalaisuudesta, tietämättömyydestä tai viattomuudesta (Raevaara 2015, 246–249). *Mie*-pronomini kuuluu Mantilan luokittelussa viidenteen ryhmään eli paikallisiin mutta positiivisesti leimautuneisiin piirteisiin. Sen käyttäjän identiteettiä Mantila (2004, 329) kuvailee maalaiseksi, myönteiseksi, reippaaksi, mutkattomaksi, suoraksi, moderniksi ja feminiiniseksi.

Näytteestä havaitaan, ettei Kulmunin idiolektissä ole paljon peräpohjalaisen murteen piirteitä; persoonapronomini *mie* esiintyy ikään kuin mausteena, muistumana Kulmunin kotiseudusta. Syytä tähän voisi etsiä poliitikon tarpeesta luoda itsestään luotettava kuva irtaantumalla alkuperäisen murrealueensa puheen piirteistä ja puhumalla yleiskielisemmin. Mantilan viitos-tyyppin piirre on positiivisesti leimautunut ja sopii mausteeksi poliitikon suuhun, kunhan koko puhunta ei ole murrevoittoista. On mahdollista, että valtakunnan tason poliitikkojen keskuudessa paikalliset murrepiirteet voidaan osin nähdä negatiivisesti leimautuneina. Onhan kyse ammattiryhmästä, jonka on saatava suuri valtakunnallinen kannatus. Näin ollen yritys irrottautua leimautuneista murrepiirteistä voi olla poliitikon pragmaattista valintaa. Pienillä murrepiirteillä saadaan äänestäjiä kotiseudulta, yleispuhekielellä koko valtakunnasta.

Negatiivisesti leimautuneista murrepiirteistä irtaantuminen on edeltävän tutkimuksen valossa tyyppisempää murrealueeltaan pois muuttaneille (nuorille) naisille kuin miehille.

Lappalaisen (2001) mukaan sukupuoli näyttää vaikuttavan niin, että tytöt suosivat yleiskieltä poikia enemmän. Lappalainen on koonnut yhteen 1990-luvulla tehtyjen pro gradujen tuloksia ja todennut niiden perusteella, että pojat ovat tyttöjä murteellisempia. Tytöt välttivät nimenomaan negatiiviseksi leimautuneiden kielen piirteiden käyttöä, kun sen sijaan usein maaseudulle jääneet, ammattikoulun käyneet pojat olivat omaksuneet puheeseensa murteellisia piirteitä. Yleistä oli, että muuttaja luopui murrepiirteistä muttei omaksunut niiden tilalle alueellisia suppeita erityispiirteitä. (Lappalainen 2001, 75–93).

Kulmunin videoiden tarkastelu vahvistaa näkemystä naisten yleiskielisestä puheesta. Hänen idiolektinsä on yleispuhekieltä parilla pikantilla murteellisella sanalla (*mie*, *miun*). Tämä sopii Mantilan puhujaidentiteettiin, joka käyttää viidennen ryhmän piirteitä sekä neutraaleja puhekielisyyskäsitteitä. Kulmunin murrepiirteet vaikuttavat strategisesti oman puheen lomaan sijoituiltuilla.

4.2 Petrus Pennasen idiolekti on sekoitus kaupunkilaisuutta ja neutraaleja piirteitä

Petrus Pennanen, 51, on koulutukseltaan tekniikan tohtori ja paljasjalkainen pääkaupunkilainen. Vuonna 2017 julkaistulla ”Petrus Pennanen europarlamenttiin”-videolla Pennanen selittää eurovaaliteemojaan ja syitä olla mukana Piraattipuolueessa:

Moi, mä oon Petrus Pennanen. Mun koulutus on ydinfysiikan tohtori ja mä oon töissä ohjelmistoyrityksen toimitusjohtajana. Mä liityin Piraattipuolueeseen, koska Piraattipuolueessa jokainen ajattelee asiat itse, eikä vaan seuraa vanhoi uskomuksia tai oppi-isiä. Eurovaaleissa mun pääteema on toimia rakkauden puolesta ja käytännössä haluan edistää ihmisten oikeuksia, kuten yksityisyysensuojaa, suoraa ja tasa-arvosta demokratiaa; me voidaan vaikuttaa julkiseen päätöksentekoon ihan suoraan, ympäristöystävällistä energiapolitiikkaa, joka pohjautuu tieteseen ja tehokasta ja kustannuksii säästävää julkishallintoa, joka on yksinkertaista ja säästää kustannuksii samalla ku palvelut on laadukkaita. Voit lukee näistä teemoista lisää osoitteesta europetrus.net. Tervetuloa tutustumaan ja nähdään vaalimökillä.

Kesäkuussa 2021 puolue on vaihtunut Avoimeen puolueeseen, jonka puheenjohtaja Pennanen on. Uudemmallalla videolla Pennanen valottaa aluevaaliteemojaan:

Kun mä kävelen tuolla ulkona ja mä nään niin paljon hienoi kouluja ja muita tiloja ja ne on iltasin ja viikonloppusin aivan tyhjinä. Ja siks mä tein alotteen että koulujen tilat ja muut tilat vajaakäytetyt tilat kaupungissa vapautetaan Varaamo-sovelluksen kautta ihmisten yhteisölliseen kulttuuriin ja kohtaamiseen. Ja lisäksi mä haluisin et ois enemmän luontoa ettei olis niin paljon tyhjiä hiekkakenttiä, kiviakioita kaupungissa. Annettais luonnollisten kasvien kasvaa koska monimuotoinen luonto parantaa ihmisten fyysistä ja henkistä terveyttä.

Pennasen puhetyyli on rennon kaupunkilainen, mutta silti se sisältää samalla asiallisia kaupunkipoliittisia kannanottoja. Kannanotot koskevat puolueen kannattamia arvoja, yhteisöllisyyttä ja tyhjien tilojen hyötykäyttöä. A-loppuisten vokaaliyhitymien monoftongiutuminen (*julkishallinto*, *kustannuksii*) on Mantilan kolmannen tyyppin piirre eli yleistyvää ja etenkin pääkaupunkiseudun puhekielen piirre (Mantila 2004, 324–326). Muita pääkaupunkiseutuun

leimautuvia Pennasella esiintyviä piirteitä ovat loppukonsonanttien kato (*ku*), A:n loppuheittoa (*kiviaukioit*), vokaaliyhtymien muutokset (*nään*) sekä *JA*-lopun muutos *i*:ksi (*hienoi*). Mantilan jaottelussa kolmannen ryhmän piirteet kytkeytyvät pääkaupunkilaiseen ja nuorekkaaseen identiteettiin.

Otoksista havaitaan, että myös Mantilan tyyppin 1 piirteitä eli neutraaleita puhekielen piirteitä löytyy useita. Esimerkiksi puhekielinen *mä*-persoonapronomini ja sen genetiivimuoto *mun* on Pennasella frekventissä käytössä yleiskielen mukaisen *minä*-pronominin sijasta. *Mä*-pronomini esiintyy näytteissä yksinomaisesti, *minä*-muotoa ei esiinny lainkaan. Tyyppin 1 piirteitä on myös *i*:n loppuheitto, jota esiintyy jälkimmäisellä videolla kolme kertaa (*siks, lisäksi, olis*). *i*-loppuisen diftongin jälkimmäisen komponentin katoa esiintyy jälkimmäisellä videolla neljä kertaa (*iltasin, viikonloppusin, alotteen, monimuotonen*) ja monikkomuodon inkongruenssia (*ne on*) Pennasella esiintyy kerran. Lisäksi monikon 1. persoonassa käytetään passiivimuotoista verbiä (*me voidaan*).

Pennasen puhe vahvistaa näkemystä hänestä ”rentona hippinä”, nuorekkaana liberaaleja arvoja kannattavana pääkaupunkilaisten valintana. Hän puhuu pääkaupunkiseudun puhekieltä ja sen käyttäjäksi identifioituminen ei haittaa häntä. Päinvastoin: syynä kielen nuorekkuuteen ja pääkaupunkilaisuuteen on todennäköisimmin Pennasen halussa vedota alle keski-ikäiseen pääkaupunkiseudun potentiaaliseen äänestäjäkuntaan.

Molemmilta tarkastelluilta poliitikoilta löytyy Mantilan ryhmittelyn ykköstyypin piirteitä eli laajalevikkisiä puhekielisyksiä. Pennaselta löytyy runsaasti piirteitä, jotka paikantuvat pääkaupunkiseudulle. Pennanen performoi kielellisesti itsensä pääkaupunkilaiseksi ja nuorekkaaksi poliitikoksi ja vetoaa näin vastaavanlaiseen äänestäjäkuntaan pääkaupunkiseudulla. Kulmunin puheessa esiintyy paikallinen mutta positiivinen *mie*-pronomini, joka Mantilan (2004, 329) ryhmittelyssä yhdistyy identiteettiin, jota luonnehditaan maalaiseksi, myönteiseksi, reippaaksi, mutkattomaksi, suoraksi, moderniksi ja feminiiniseksi.

5 Lopuksi: kielellinen esittäminen kannatuksen hakemisena tai identiteettityökaluna

Pienen tutkimusasetelmani avulla ei voi yleistää taustamuuttujien, sukupuolen tai koulutuksen merkitystä yksilöiden idiolektien variaatiolle. Vaikka en näe suoraa kausaliteettiyhteyttä sosiaalisten taustamuuttujien ja yksilöllisen idiolektin välillä, puhujan sosiaalisella taustalla ja koulutuksella on oletettavasti merkitystä sen kannalta, millaisena puhujana haluaa itsensä kielellisesti toisten silmissä esittää. Mantilan (2004) huomio siitä, että kielirekisterien ja sanaston vaihtelevuus on eräänlaista identiteettipoliittikkaa, on osuva. Puhujat rakentavat tietoisesti omaa identiteettiään eri puhetilanteissa sanastollisilla valinnoilla, hyödyntämällä kielirekistereillä ja lauserakenteilla. Idiolektin rakentaminen liittyy omaan sosioekonomiseen ja muuhunkin taustaan.

Kulmunilla identiteetin kielellinen rakentaminen tarkoittanee aluemurteen piirteistä irtautumista ja laajalevikkisten muotojen käyttöä. Murrepiirteistä esiintyy ainoastaan murteellinen yksikön ensimmäisen persoonan pronomini ikään kuin pikanttina lisämausteena. Persoonapronomini erottautuu positiivisena murrepiirteenä, jolla Kulmuni kenties houkuttelee paikallisia äänestäjiä tai performoi maalaisuutta ja mutkattomuutta.

Mielikäinen ja Palander (2002, 101–102) toteavat, että itsekritiikin lisäksi kollektiiviset stereotyyppit ja valtasuhteet vaikuttavat murteita koskeviin asenteisiin. Poliitikot eivät käytä puheessaan negatiivisesti leimautuneita paikallisia murrepiirteitä. Kansanlingvistikissa tutkimuksessa

on todettu muun muassa, että peräpohjolaista murretta pidetään ystävällisenä ja aitona (Mielikäinen–Palander 2002, 103). Peräpohjolaisten murteen *mie* lienee Kulmunilla eräänlainen kielellisen esittämisen työkalu, jolla hän hakee kannatusta äänestäjäkunnaltaan. Laajalevikkisenä ja osittain jo alueellisesta taustasta irtautuneenakin persoonapronomini *mie* profiloituu positiivisemmin kuin vaikkapa torniolainen *sauhnaan*-tyyppinen piirre, joka myös kuuluu Mantilan viidennen tyyppin piirteisiin mutta jossa on vahva aluevivahte. Tiedostan, että aineistoni oli suppea, ja laajemmassa aineistossa, jossa olisi mukana muuhunkin tarkoitukseen kuin vaaleihin suunnattuja videoita, äänitteitä tai tekstejä, Kulmunilla voisi mahdollisesti esiintyä enemmän peräpohjalaisia, positiivisesti leimautuneita kielenpiirteitä.

Niin Kulmunin kuin Pennasenkaan idiolektissä ei näy heidän korkea koulutustaustansa, joka oletusarvoisesti voisi sisältää enemmän kirjakieltä. Voisiko syynä kirjakielisen puhunnan välttämiseen olla tarve esittää itsensä kansankaltaisena, samanlaisen sosiolektin käyttäjänä? Esimerkiksi Klaus Mäkelän mukaan kirjakielisen yleiskielen käyttö koettiin jo 1980-luvulla suorastaan epäkohteliaaksi sosiaalisen etäisyyden osoittimeksi, tai puhutun yleiskielen käyttäjä leimautui ”hienostelijaksi” (Mäkelä 1985, 251–252; 1986, 194). Toisaalta kansanlingvistiksessä tutkimuksessa on todettu, että ei-kielitetiellijät pitävät pääkaupunkilaisten kieltä leuhkana, tylynä, rumana, ärsyttävänä, käsittämättömänä, toisaalta myös selkeänä. (Mielikäinen–Palander 2014, 110). Pennanen käyttää pääkaupunkiseudun puhekieltä mahdollisesta negatiivisesta leimasta huolimatta.

Filosofi Judith Butler on todennut, että identiteetti on kuin vaatekaappimme, ja tämä koskee myös kielellistä identiteettiä. Drag eli sukupuolirooleilla pukeutumisen kautta leikittely voi Butlerin mielestä paljastaa vallan toimintalogiikkaa (Butler 1993, 124–126). Dragin ajatusta soveltaen poliitikkojen kielenkin voisi nähdä olevan eräänlaista kielirekistereihin ristiinpukeutumista, jolla tavoitellaan toivottuja äänestäjäyleisöjä yhdistämällä yleispuhekieltä, slangia tai oman entisen kotimurrealueen piirteitä. Tätä voi nähdä kummankin tarkastellun poliitikon tekevän. Herää kysymys, kannattaako poliitikon irtaantua vaikkapa kirjakielisistä kielenpiirteistä pragmaattisista syistä, keskivertoäänestäjien äänet saadakseen. Teemme päivittäin valintoja siitä, mitä puemme päällemme ja millaisena esitämme itsemme toisille, sekä valitsemme kielirekistereitä, joita käyttämme tilanteisesti. Kun on tärkeää esittäytyä oman akateemisen tieteenalansa osaajana, kielipalalettimme koostuu oman tieteenalamme oppisanastosta ja diskurssista, mutta kun viestimme arjessa ystäviemme kanssa, käyttämämme kieli on hyvin toisenlaista.

Mantilan kielellisten identiteettien kytkeminen sosiaalisiin identiteetteihin osoittautuu soveltuvaksi tavaksi tarkastella poliitikkojen identiteettejä. Kielelliset ja sosiaaliset identiteetit risteytyvät tosielämässä ja ilmenevät hypoteesini mukaan parhaiten eri kielenkäyttötilanteissa, joissa poliitikot puhuvat erilaisille kohderyhmille. Tällaista kielenkäytön variaatiota eri tilanteissa en pystynyt tämän katsauksen puitteissa tarkastelemaan. Analyysi vahvisti, että vaali- tai mainosvideoissa poliitikot vetoavat eri kielenpiirteillä yleiseen äänestäjäkuntaansa ja erilaisiin alayleisöihinsä, vaikkapa kotiseutunsa äänestäjiin.

6 Jatkotutkimuksen tarve

Lappalainen (2001) toteaa, että puhekieli on ollut sosiolingvistiksessä variaationtutkimuksessa erityisen kiinnostuksen kohteena. Lappalainen osoittaa, että nuoret käyttävät vähemmän suppea-alaisia ja leimallisia murrepiirteitä kuin aikuiset. Sen sijaan he suosivat yleisesti levinneitä

puhekielisyyksiä, jotka eivät leimaa puhujaa oikein minkään alueen edustajaksi. Tällaisia ovat esimerkiksi Mantilankin tyyppiin 1 kuuluvat monikon 1. persoonan inkongruentti muoto (*me mennään*) ja *eA*-päätteen muuttuminen *ee*:ksi (*surkee*). (Lappalainen 2001, 75–85.) Samankaltaisia yleisesti levinneitä puhekielisyyksiä voi löytää sekä Pennanen että Kulmunin idiolekteistä. Näin ollen Pennanen identifioituu ”ei minkään alueen” edustajaksi, joka silti tavoittelee myös pääkaupunkiseudun nuoria nuorekkaalla puhunnallaan, ja Kulmunin idiolekti on enimmäkseen yleispuhekielistä positiivisesti murteellisella *mie*-persoonapronominilla.

Tarvetta yksittäisten poliittisten toimijoiden idiolektien erittelylle on. Metodeja löytyy kansanlingvistiikasta tai diskurssin- ja tekstianalyysin laajalta kentältä. Kansanlingvistiikan avulla voisi tutkia poliitikkojen omia kielenkäyttöä koskevia ajatuksia ja diskurssianalyysin avulla analysoida eri toimijoiden välille rakennettavia valtasuhteita. Monimenetelmäisellä laadullisen tutkimuksen hermeneuttisen tulkinnan ja kvantitatiivisten korpusaineistojen yhdistelmällä voisi saada aikaan kiinnostavia tutkimustuloksia. Poliitikkojen omia pääkaupunkiseudun puhekielen ja murteisiin koskevia asenteita tutkimalla ja sopivilla kvalitatiivisen menetelmällä ja haastatteluilla voitaisiin selvittää, millaiset ja minkä puhuma-alueen kielenpiirteet ovat positiivisesti tai toisaalta negatiivisesti leimautuneita. Kiinnostavaa olisi kysyä, miksi poliitikot puhuvat kuten puhuvat ja käyttävät omassa idiolektissään erilaisia kielenpiirteitä puhe- tai yleiskielestä eri aluemurteisiin. Onko kyse tietoisesta kielellisestä performanssista, jonka avulla poliitikot esittävät itsensä eri tavoin erilaisille yleisöille?

Tässä katsauksessa esittämäni vertailu paikkaa aukkoa, joka sosiolingvistiisessä tutkimuksessa esiintyy erityisesti poliitikkojen puheen piirteiden selvittämisessä. Erilaiset laajemmat vertailuasetelmat, formaaleja ja epäformaaleja puhetilanteita yhdistävät aineistot olisivat tarpeen laajentaaksemme ymmärrystämme kielenkäytön vaihtelusta erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Virallisten vaalivideoiden lisäksi voisi tutkia epävirallisempia videoita tai poliitikkojen puheen piirteiden vaihtelua tilanteittain. Onko tilanteita, jolloin joltakin murrealueelta tulevat poliitikot käyttävät reilusti enemmän aluemurretta? Millaisia nämä tilanteet ovat? Otokseen voisi ottaa mukaan vaikkapa television keskusteluohjelman, jolloin keskusteluanalyysin metodologiset työkalut olisivat myös hyödynnettävissä, kuten Nuolijärven (2003) analyysissä.

RITA TINA DAHL

ritdahl@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-6102-8262>

Lähteet

Aineisto

”Petrus Pennanen europarlamenttiin – Rakkauden puolesta”. Petrus Pennanen YouTube-kanava. Saatavissa <https://www.youtube.com/watch?v=S3CZbcvHdg0> [viitattu 7.4.2014].

Suomen eduskunta: ”Minun eduskuntani”. Saatavissa <https://www.youtube.com/watch?v=gC7Ojstn3jE> [viitattu 20.6.2016].

Suomen nuorisovaltuustojen Allianssi ry: ”Miten kiinnostuit politiikasta, Katri Kulmuni?”. Saatavissa <https://www.youtube.com/watch?v=JUMPuvPCzQM> [viitattu 7.11.2019].

”Vapautetaan kaupungin tilat ja annetaan luonnon kukoistaa!”. Petrus Pennanen YouTube-kanava. Saatavissa <https://www.youtube.com/watch?v=VkJnyXDArHE> [viitattu 3.6.2021].

Kirjallisuus

- BEHRENS, FRANZ-JOSEF 1975: *Analyse der Sprachverhaltens im Redekonstellationstyp "Interview". Eine empirische Untersuchung*. Heutiges Deutsch, Reihe 1, Bd. 6. Hueber, München.
- BERG, MAARIT 2003: *Syytöksiä ja epäilyksiä. Toimittajan ja poliitikon vuorovaikutuksesta televisiokeskustelussa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 918. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- BERRY, GRANT M. 1995: If you run away from a bear you will run into a wolf. Finnish responses to Joanna Kramer's identity crisis. KNUF JOACHIM (toim.): *Text and identities: proceedings of the third annual Kentucky conference on narrative*, 32–44. University of Kentucky, Lexington, KY.
- BUTLER, JUDITH 1993: *Bodies that matter. On the discursive limits of sex*. Routledge, New York.
- CARBAUGH, DONAL 2007: Cultural discourse analysis: communication practices and intercultural encounters. *Journal of Intercultural Communication Research*, 36 (3), 167–182. <https://doi.org/10.1080/17475750701737090>
- COUTU, DIANE L. 2000: Communication codes of rationality and spirituality in the discourse of and about Robert S. McNamara's in retrospect. *Research on Language and Social Interaction*, 33 (2), 179–211. https://doi.org/10.1207/S15327973RLSI3302_3
- ECKERT, PENELOPE 2012: Three Waves of Variation Study: The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. *The Annual Review of Anthropological Study*. (41), 87–100. Saatavissa <https://web.stanford.edu/~eckert/PDF/ThreeWaves.pdf> [viitattu 17.10.2023]. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-092611-145828>
- HOFFMANN, ROLF-RÜDIGER 1982: *Politische Fernsehinterviews. Eine empirische Analyse sprachlichen Handelns*. Medien und Forschung und Unterricht A 9.
- LAPPALAINEN, HANNA 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. *Virittäjä* 105 (1), 74–101.
- LAPPALAINEN, HANNA – VAATTOVAARA, JOHANNA 2005: Vielä murteen ja identiteetin suhteesta. *Virittäjä* 109 (1), 98–108.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI – REKUNEN, JORMA – YLI-PAAVOLA, JAAKKO 2013: *Suomen murrekirja*. Gaudeamus, Helsinki.
- MÄKELÄ, KLAUS 1985: Kulttuurisen muuntelun yhteisöllinen rakenne Suomessa. *Sosiologia* 22 (4), 247–260.
- MÄKELÄ, KLAUS 1986: Kielenhuolto, kielellisen muuntelun yhteisöllinen rakenne ja ihmisten luokittelu. *Kielikello* 2/1986 s. 18–21. Saatavissa <https://www.kielikello.fi/-/kielenhuolto-kiellellisen-muuntelun-yhteisollinen-rakenne-ja-ihmisten-luokittelu> [viitattu 17.10.2023].
- MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. *Virittäjä* 108 (3), 322–346.
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisen murreasenteista. *Sananjalka*, 44 (1), 86–109. Suomen kielen seura ry, Turku. <https://doi.org/10.30673/sja.86635>
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 203. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2003: Puhutun kielen variaatio televisiokeskustelussa. *Virittäjä* 107 (3), 370–385.
- RAEVAARA, LIISA 2015: Osanottajien identiteetit vuorovaikutuksen resurssina helsinkiläisnuorten keskusteluissa. MARJA-LEENA SORJONEN, ANU ROUHIKOSKI ja HEINI LEHTONEN (toim.): *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit*, 221–266. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SCHWITALLA, JOHANN 1979: *Dialogsteuerung in Interviews: Ansätze zu einer Theorie der Dialogsteuerung mit empirischen Untersuchungen von Politiker-, Experten- und Starinterviews in Rundfunk und Fernsehen*. Hueber, München.
- Suomen murteiden sanakirja*. 2022. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30. Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. Päivitetty 10.6.2022. Saatavissa <https://kaino.kotus.fi/sms/> [viitattu 17.10.2023].
- VAATTOVAARA, JOHANNA – POUTIAINEN, SAILA 2017: Kieli-ideologiat kierrätyksessä. Tapaustutkimus

”lässytys”-uutisen kommenttiketjusta osana uutiskulttuuria. SIRKKU LATOMAA, EMILIA LUUKKA ja NIINA LILJA (toim.): *Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa. AFinLA:n vuosikirja 2017*, 320–339. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 75. AFinLA, Jyväskylä.